

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Gianone András

AZ ACTIO CATHOLICA TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON
1932–1948

Témavezető: Gergely Jenő DSc

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Történettudományi Doktori Iskola

Új-és Jelenkori Magyar Történeti Program

Budapest, 2006

I. TÉMAVÁLASZTÁS ÉS FORRÁSOK

Szűkebb papi körökön kívül alighanem igen kevesen tudják ma Magyarországon, mi is az Actio Catholica. Pedig már a XIX. század végén actio catholicaként emlegették azt a mozgalmat, amely a világi híveket akarta bevonni az egyház munkájába, hogy segítség nyújtsanak a papságnak. A nagybetűvel írt Actio Catholicának, mint szervezett és a pápa által különösen támogatott és sürgetett mozgalom megindulása XI. Pius pápaságához (1922–1939) köthető. Magyarországon a püspöki kar 1932-ben hozta létre az Actio Catholicát, amely hivatalosan egészen az 1990-es rendszerváltásig fennmaradt.

Az Actio Catholicánál, amelyet rövidítve többnyire csak AC-nak hívtak, fontosabb és sokrétűbb szerepet kevés intézmény töltött be a Magyar Katolikus Egyház életében az 1930-as és 1940-es években. A Horthy-korszak második felében a magyar katolicizmus mozgalmi központja volt: nagymértékben hatott a helyi közösségek életére az egyházközségeken és az egyesületeken keresztül, és megszervezett számos országos jelentőségű megmozdulást, sőt az Actio Catholica rendezte meg a nagy nemzetközi visszhangot kiváltó eucharisztikus világkongresszust is. A második világháborút követő néhány év sajátos körülményei miatt az Actio Catholica még a korábbiaknál is nagyobb jelentőségre tett szert, különösen a külföldről érkező segélyek szétosztásában játszott nagy szerepet. 1948 második felétől kezdve azonban az Actio Catholica tevékenysége viharos gyorsasággal épült le, az egyre erősödő egyházüldözés megfosztotta attól, hogy hivatását betöltse. A kommunista diktatúra idején az a hivatal, amelyik a nevet továbbvitte, olyan mértékben lejáratta az Actio Catholicát, hogy a rendszerváltás után a püspöki kar hivatalosan is megszüntette.

Dolgozatom céljával azt tűztem ki, hogy átfogó képet adjak a magyarországi Actio Catholica 1932 és 1948 közötti történetéről, amely bepillantást enged a korabeli Egyház útkereséseibe is a magyar történelem egyik, sorsfordulókkal igencsak terhes időszakában. Bár az Actio Catholica tevékenységének csak egy részét jelentette az országos központ munkája, a disszertáció elsősorban mégis ezzel foglalkozik. Egyrészt lehetetlen lenne minden egyes helyi AC szervezetet bemutatni, másrészt az ő tevékenységük megjelent országos szinten is. Nem törekedtem a katolikus egyesületek munkájának ismertetésére sem, hiszen ezt már mások megtették, és azért sem, mert az egyesületek nem tartoztak közvetlenül az Actio Catholicához.

Az Actio Catholica fontosságát mutatja, hogy a Horthy-korszakról szóló egyháztörténeti munkák mindegyike ír róla, így a két legkorábbi, külföldön megjelent alapmű: Nyisztor Zoltán *Ötven esztendő* című visszaemlékezése és Adriányi Gábor *Fünfundzwanzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte* című német forrásokon alapuló könyve. Kifejezetten az Actio Catholica történetéről azonban még nem született összefoglalás. A legrészletesebben Gergely Jenő foglalkozott vele a politikai katolicizmusról szóló, 1977-ben megjelent munkájában. A fentiekén kívül számos tanulmány világítja meg az Actio Catholica tevékenységének egy-egy szeletét. A Horthy-korszak legnagyobb katolikus egyesülete és az Actio Catholica viszonyát részletesen tárgyalja Balogh Margit a KALOT-ról szóló könyvében. Az Actio Catholica 1945 és 1948 között működésének megismeréséhez nyújtott segítséget Mészáros Istvánnak *Mindszenty és Ortutay*, illetve a *Boldogasszony éve könyvei*, valamint Mózessy Gergelynek a katolikus egyetemi lelkészségekről írott műve. Több fontos tanulmány jelent meg az Actio Catholica történetével kapcsolatban a *Magyar Katolikus Almanach II.* kötetében, illetve a *Félbemaradt reformokor* és a *Ministerio* című kiadványokban.

Témaválasztásomat indokolták a kedvező forrásadottságok is, hiszen az egyházmegyei levéltárak jelentős anyaggal rendelkeznek az Actio Catholicáról. Sajnálatos módon az AC országos központ 1945 előtti iratanyaga eltűnt, az 1945 és 1948 közötti anyagból pedig csak az maradt meg, amit az Államvédelmi Hatóság egy házkutatás során lefoglalt és a Mindszenty-per aktáihoz csatolt. A disszertáció megírása során elsősorban a Prímási Levéltárban őrzött iratokra támaszkodtam, mert a mindenkori hercegprímás volt az Actio Catholica elnöke és az országos központ is az esztergomi egyházmegye területére esett. Ezenkívül kutattam az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, néhány egyházmegyei és plébániai levéltárban. A levéltári források mellett a korabeli sajtóból és könyvészeti anyagból is sokat merítettem. Munkámhoz nagy segítséget nyújtott a korszak alapvető forráskiadványa a püspöki kar tanácskozásairól, amelyet Beke Margit állított össze. A visszaemlékezések közül a legtöbbet Mihalovics Zsigmond életrajzából merítettem, amelyet egykori káplánja, Seres Ferenc állított össze. Az írott források alapján felrajzolható képet kiegészítette és személyessé tette, hogy többször is interjút készíthettem az Actio Catholica két, időközben elhunyt titkárával Szappanyos Bélával és Lénárd Ödönnel.

II. A DISSZERTÁCIÓ SZERKEZETE

Az értekezés három rövid fejezettel indít. Az első az Actio Catholicáról szóló pápai megnyilatkozásokkal foglalkozik, és bemutatja, hogy milyennek képzelte el XI. Pius az Actio Catholicát. A második fejezet az AC magyarországi előzményeit és a magyar AC megalakítását, a harmadik az AC szervezetét, munkaévét és működésének anyagi hátterét ismerteti. Ezután az értekezés az Actio Catholica 15 éves tevékenységét az 1945-ös korszakhatár által kettévágva mutatja be. A Horthy-korszakról szóló fejezet ismerteti az AC éves programjait 1934 és 1945 között, a hitbuzgalmi, a kulturális, a szociális és karitatív a sajtó-, valamint a szervezési szakosztályok tevékenységének területeit és az AC munkájának nehézségeit. Az értekezés kitér az AC és a katolikus egyesületek kapcsolatára, illetve az AC és a politika viszonyára is. Az 1945 és 1948 közötti időszakról szóló fejezet bemutatja az AC anyagi hátterében és az országos vezetőség körében bekövetkezett változásokat, az éves programokat, az egyes szakosztályok munkáját, valamint az AC és a politika viszonyát a megváltozott körülmények között. A szakosztályok esetében azonban csak a legkiemelkedőbb tevékenységeket ismertetem részletesen. A disszertáció utolsó fejezete az AC-perrel, az AC leépítésével és az AC 1948 utáni időszakával foglalkozik.

III. ÚJ EREDMÉNYEK

1. Az értekezés részletesen ismerteti a különféle elképzeléseket az AC létrehozásáról. A vita elsősorban a világiak szerepe körül forgott, és az az álláspont győzedelmeskedett, amely az egyházi hierarchia közvetlen befolyását biztosította. Dolgozatom ezen a téren kiegészíti a korábbi kutatások eredményeit a székesfehérvári püspöki levéltárban föltárt dokumentumok alapján. Magyarországon a katolikus egyház és az állam viszonyát a szoros együttműködés jellemezte, kevésbé volt szükség arra az AC-ra, amely a katolikus tömegek megszervezésével kívánta a közéletre való katolikus befolyást megerősíteni. Így Magyarországon az AC kulturális, sajtóügyi, illetve – a világgazdasági válság miatt elsősorban – karitatív–szociális célokkal indult, és egy, már számos plébánia mellett létező helyi szervezet, az egyházközség hatékonyságát kívánta növelni. A fentiek magyarázzák azt, miért került az AC kulcspozíciójába Mihalovics Zsigmond plébános, aki a korábbi országos katolikus szervezetekben és rendezvényeken nem játszott szerepet.

2. A disszertáció bemutatja az AC szervezetét, éves munkarendjét, valamint az AC pénzügyi hátterének változásait. Dolgozatom ezen a területen kiegészíti az eddigi ismereteket. Különösen érdekes az AC anyagi helyzetének bemutatása 1945 és 1948 között, mert bepillantást enged abba, miből éltek a központi egyházi szervek a II. világháború után. Az AC szervezete és bevételeinek szerkezete is mutatja a hierarchia nagymértékű befolyását.

3. A disszertáció ismerteti és elemzi az AC összes éves programját. Ezeket csaknem minden évben más téma köré csoportosították, de az egyes évek munkaprogramjai sokban hasonlítottak egymásra. Az eucharisztikus kongresszust megelőző 3 év központjában a családvédelem állt. 1937 és 1939 között az AC tevékenysége a közélet fókuszába került az eucharisztikus világkongresszus miatt, és ezt tükrözik a programok is. 1939-től az AC visszahúzódása a hitbuzgalmi munkára a realitások érzékelésére vall, hiszen a külpolitikai események nem tették lehetővé valamilyen társadalmi reform megvalósítását. Az AC ebben az időszakban elsősorban a világiak hittani képzésére összpontosított. 1942-től kezdve az éves programokban újra hangsúlyosabbá váltak a közélet problémái, de ez korántsem jelentett visszatérést az 1937 és 1939 közötti időszak politikai aktivitásához. A disszertáció jelentősen kiegészíti az eddigi ismereteket abban is, hogy milyen eszközökkel próbálta megvalósítani az AC éves programjait, és választ ad arra, miért volt olyan fontos kérdés az AC számára a házasság kérdése, különösen a kötelező polgári házasság revíziója.

Az 1945 és 1948 közötti évek programja a hitélet erősítését helyezte előtérbe. Mindhárom év vezérgondolata értelmezhető a kommunistaellenes állásfoglalásként is, hiszen mindegyik olyan Magyarországra utal, amely megtartja keresztény hitét és hagyományait az 1945-ben beköszöntő új korszakban. A katolikus egyház vezetői reménykedtek abban, hogy a háború végén kialakult helyzet csak átmeneti lesz, és igyekeztek föllépni a kommunista előretöréssel szemben a maguk eszközeivel.

4. A disszertáció csaknem fele a szakosztályok munkáján keresztül az AC mindennapi tevékenységeit mutatja be a kezdetektől 1948-ig. Rávilágít arra, milyen módon volt jelen az egyház az oktatás, a népművelés, a média, a tudományos élet, illetve a karitatív segítség területén, és milyen a szociális reformokat szorgalmazott. Számos, korábban ismert tevékenység AC kötődéseire derült fény. Az AC egyes szakosztályaiban folyó munka nagyrészt korábban is létező tevékenységekből állt össze, mint például a hagyományos karitatív munkából, katolikus megmozdulások és ünnepek szervezéséből, vagy a sajtópropaganda folytatá-

sából. Ugyanakkor az országos központ szerint mindez kiválóan szolgálhatta az AC által megfogalmazott elsődleges célt, a világiak bevonását a helyi egyház életébe. A korábbiakhoz képest előrelépésnek tekinthető a jobb szervezettség. Az AC felkarolt olyan új kezdeményezéseket, mint a hivatásrendi társadalom megvalósítása, a lelkigyakorlatos mozgalom vagy a filmek véleményezése.

Az egyes szakosztályok tevékenységét összevetve megállapítható, hogy a Horthy-korszakban a szociális és karitatív szakosztály tekinthető a leginkább jelentősnek. Ez elvi szinten is érthető, hiszen az Actio Catholica célkitűzése egy új – „Krisztus királyságát” elfogadó – társadalom kiépítése volt. Ezért népszerűsítette az AC a hivatásrendiség gondolatát, és szorgalmazta az állam fokozottabb szociálpolitikai szerepvállalását. Az AC tevékenysége kapcsán kiemelhető, hogy a szervezet motorja egy szociálisan gondolkodó pap volt, illetve, hogy a szociális szakosztályon keresztül kapcsolódtak az AC-hoz a korszak legfontosabb katolikus egyesületei, így a legjelentősebb KALOT is. A világháborús években az AC munkájában érzékelhető a hitbuzgalmi jelleg erősödése. Ezt támasztják alá az AC füzetek, amelyek 1939/40-es munkaévtől kezdve számos teológiai témájú beszédvázlatot (hitigazságokról, egyházzól, erkölcsről szóló tanításokat) adtak, ugyanakkor ezek is a világi apostolok képzését szolgálták. Bár olyan jelentős hitbuzgalmi akciókat indítottak, mint a vasárnap megszenteléséért vagy a káromkodás ellen folyó harc, a hitbuzgalmi jelleg korántsem vált kizárólagossá. 1943-ban indították el a diákotthon mozgalmat, 1944-ben pedig a hadbavonultak családtagjainak támogatása, mint karitatív jellegű tevékenység került előtérbe.

1945 után a szakosztályok igyekeztek folytatni a Horthy-korszakban végzett munkát, bár egyes tevékenységek más szakosztályokhoz kerültek. Az AC ugyanakkor új, nagy jelentőségű feladatokat kapott. Ezek közül messze kiemelkedett a segélyezés munkája. A hazai katolikus társadalom segítőkészségének felkarolásával, de különösen a külföldi katolicizmus segítségének megszervezésével és a beérkezett segélyek szétosztásával az AC olyan nemzetmentő feladatot teljesített, amelyet az államhatalom is elismert. A katolikus segély megszervezése mellett a püspökök 1945-ben megbízták az AC-t, hogy mozgósítsa a katolikus társadalmat a katolikus iskolák védelmére a várható államosítással szemben. Ezenkívül az AC-ra hárult az a felelősség is, hogy a korszak – közéleti szempontból – egyetlen jelentős katolikus lapját, az *Új Embert* irányítsa. 1946-ban a kommunista belügyminiszter növelte – paradox módon – az AC jelentőségét azáltal, hogy betiltott

számos katolikus egyesületet, amelyek azután az AC keretei között folytatták korábbi tevékenységüket. Az eucharisztikus kongresszushoz és a Szent István-évhez mérhető jelentősége volt az 1947/48-as Boldogasszony Évének, amelyet szintén az AC szervezett.

5. A katolikus egyesületekről megjelent művekhez képest jelen disszertáció új szempontokat vet föl az AC és a katolikus egyesületek kapcsolatának vizsgálatához. A legfontosabb kérdés talán az, hogy mennyire sikerült az egyesületeket az AC tevékenységébe bevonni. Az AC vezetői tisztában voltak azzal, hogy az egyesületek tagjai alkotják a világi hívek elitjét. Ezért szorgalmazták, hogy az egyesületek tagjai vállaljanak vezető szerepet az egyházközségekben, és ne csak az egyesületi kereteken belül legyenek aktívak. Az AC tehát a saját szervezeti keretein belül is nagyon számított az egyesületek munkájára. Az egyesületek oldaláról nézve különösen kényes kérdés volt az egyesületi autonómia és az AC irányításának az összeegyeztetése. Az egyesületek egy része minden bizonnyal szívesen fogadta az AC irányító és összefogó munkáját, és örült, hogy az AC-központ biztosítja az előadásvázlatokat és műsoranyagokat. Más egyesületek, mint például a KALOT, túlzottnak találták az AC beavatkozását életükbe. Nyíltan ugyan nem léptek föl ellene, hiszen az AC mögött ott állt a püspöki kar élén a hercegprímással, de több alkalommal figyelmen kívül hagyták az AC iránymutatását. Valóban vitatható, hogy egyes egyházi vezetők által említett szociális és gazdasági kérdések a katolikus egyház számára elvi jelentőségűnek tekinthetők-e. További gond volt, hogy az egyesületek kevéssé tudtak beleszólni az AC programjának kialakításába, mivel mind az Igazgató Tanács, mind az Országos Tanács igazából komoly hatáskör nélküli szervek lettek. Végül is többé-kevésbé az valósult meg, amit több egyesületi vezető javasolt az AC megszervezésének idején: minden egyesület annyit valósított meg az AC éves programjából, amennyi a helyi körülményeknek megfelelt. A második világháború idején a legtöbb szervezet szorosabbra fűzte kapcsolatát az AC-val, igyekezett annak védőszárnyai alá húzódni. Az AC-központ viszont a maga részéről védelmébe vette a katolikus egyesületeket az állam beolvasztó törekvéseivel szemben. 1946-os betiltásuk után az egyesületek az AC védelme alatt folytathatták tevékenységüket még néhány évig.

6. A disszertáció részletesen ismerteti az AC és a politika viszonyát. Az AC direkt politizálása nem volt jellemző, mert ez ellentétes lett volna az Actio Catholica alapelveivel. Ráadásul a Horthy-korszakban nem is volt szükséges, mert az egyháznak hivatalos képviselői ültek az országgyűlés mindkét házában. Ugyanakkor az AC segédkezett néhány törvényja-

vaslat (pl. a munkaszünetről, a család- és erkölcsvédelemről szóló javaslatok) kidolgozásában. Az AC közéleti feladatának inkább a megfelelő közvélemény kialakítását tartotta, hogy a katolicizmus meghatározó befolyással lehessen az ország politikai életére. Ezenkívül egyes elvi politikai kérdésekben adott iránymutatást időről-időre a katolikus társadalom számára, különösen a fő veszélynek tartott bolsevizmus és a nemzetiszocializmus kapcsán.

A kor két totalitárius eszmerendszerével szemben az AC álláspontja némileg különbözött. Amíg a kommunizmust kezdetől fogva egyértelműen elutasította, addig a nemzetiszocializmussal, pontosabban ennek hazai irányzatával, a nyilaskeresztésekkel kevésbé határozottan szállt szembe. A különbség egyik oka abban kereshető, hogy a katolikus egyház eleinte kisebb ellenszenvvel figyelte a nyilasokat, mert nemcsak nem léptek föl a vallással szemben olyan pusztító tagadással, mint a bolsevizmus, hanem keresztény alapokra kívántak építkezni, legalábbis a propaganda szintjén, és az egyházellenesnek tartott liberalizmus és szociáldemokrácia befolyását meg akarták szüntetni. Ezenkívül a kor jobboldali autoriter és diktatórikus rendszerei, így a nemzetiszocializmus is, nyilvánosan az osztálybékét hirdette, ami megfelelt a keresztény szociális tanításnak, szemben az osztályharcos bolsevizmussal és szociáldemokráciával.

Az AC-nak a nyilasokkal szembeni magatartása többé-kevésbé Serédi hercegprímás álláspontját tükrözte, aki tisztán látta a nemzetiszocializmus veszélyeit, a katolicizmus különféle fórumain többször föl is lépett ellene, de jogászi habitusa nem kedvezett a határozott és nyílt kiállásnak. Ezenkívül a Horthy-rendszer egyik stabilizáló tényezőjének tartott katolikus egyház első számú vezetőjeként figyelemmel kellett lennie a kormányzat érdekeire. A Vatikán és Serédi megnyilatkozásait követve az AC részt vállalt a szellemi honvédelemben a náciizmussal szemben. Ugyanakkor a nyilasoktól és az antiszemizmustól nem határolódott el elég egyértelműen.

1945 után az AC a kommunizmussal szemben sokkal keményebben lépett föl, mint korábban a nemzetiszocializmussal szemben. Ebben természetesen szerepet játszott a mindenkori prímás személyes karaktere. Míg Serédi a tárgyalásos utat részesítette előnyben, Mindszenty nem volt hajlandó kompromisszumokat kötni. Határozott kiállását a kommunisták erősödő diktatórikus törekvéseivel szemben a nemzetiszocializmussal szembeni politikából levont tapasztalatok is erősíthették. Tudniillik, az egyháznak bátran és határozottan föl kell emelnie a szavát, ha bármilyen embertelenséggel és igazságtalansággal találkozik. Mind-

szenty nem akarta önként átengedni azokat az intézményeket sem, amelyek az egyház társadalmi jelenlétének és befolyásának hagyományos eszközeit jelentették, mint az egyesületek, a sajtó és az iskola. Harcolt értük és ebbe a harcba természetesen az AC-t is bevonta.

Mégsem lehet azt állítani, hogy az AC többet politizált, mint korábban, inkább a politikai környezet alakult át. A második világháborút követő néhány évben Magyarország irányításában még polgári erők is részt vettek, melyeknek fontos bázisa volt a magyar katolikus társadalom, és ezért igyekeztek a katolikus egyház működését elősegíteni. Még a kommunisták is fontosnak tartották, hogy az ország újjáépítésében a katolikus egyház is részt vegyen. 1948-ra megváltozott a helyzet. Az akkor már teljesen kommunista irányítás alatt álló államhatalom realizálta azt a korábbi tervét, hogy a katolicizmust kizárja a közélet minden területéről, így az oktatásból, az ifjúság neveléséből, a gyermekvédelemből, a karitatív munkából, és a hitéletet a templomok falai közé szorítsa vissza. A médiában már 1945-ben is csak minimális lehetőséget kapott katolikus sajtó 1948-tól kezdve a választhatott az eltiltás, illetve a „kényes” kérdésekről való hallgatás között. Az 1948-as AC-per, amely Mindszenty letartóztatását és elítélését készítette elő, már a nyílt egyházüldözés korszakának nyitánya. Hiábavalónak bizonyult az AC vezetőinek igyekezete, hogy legalább a hitbuzgalmi munkát folytathassák. Az Actio Catholicára a kommunista diktatúrának már csak mint névtáblára volt szüksége.

7. Az értekezés az AC munkájának belső nehézségeit is bemutatja. Ismerteti a vezetők közötti személyi és koncepcionális ellentéteket, amelyek az AC-központ sikeres tevékenységét akadályozták. Az AC az egyházmegyék egy részében nem kapta meg szükséges támogatást, mivel néhány püspök nem óhajtotta az AC által képviselt központi irányítást. Az egyházmegyei központok sokszor elégtelen munkája természetszerűleg hozta magával, hogy az egyházközségek jelentős részében sem az országos központ elvárásainak megfelelően folyt az AC munka, hiszen ez még olyan helyeken sem volt feltétlenül meg, ahol jól működött az egyházmegyei központ és az esperesi szervezet.

Külön problémát jelentett az 1938 és 1941 között visszatért területek integrálása az AC-ba. Viszonylag könnyen sikerült a felvidéki területeket az AC munkájába bekapcsolni. Ugyanez a visszatért erdélyi területen sokkal nagyobb nehézségekbe ütközött, elsősorban a görög katolikus román püspökök ellenkezése miatt, továbbá azért, mert már javában dült a háború, bár Magyarországot ez közvetlenül csak 1941-től érintette. A háborúval együtt járó

katonai behívók mindenhol nehézséget okoztak az AC munkájában, például számos helyen megakasztották a világi munkatársak iskolázását.

8. A disszertáció igyekszik választ találni arra a kérdésre is, mennyire sikerült megvalósítani a pápai elgondolást a világiak apostolkodásáról. Megállapítható, hogy Magyarországon a papság dominanciája érvényesült az AC minden szintjén. A világiak csekély szerepe részben magyarázható a hivatalos egyházi állásponttal – eszerint a klerikusok feladata a világiak vezetése – amely lényegesen csak a II. Vatikáni Zsinat után módosult. Az AC kapcsán a pápák is hangsúlyozták a hierarchia irányításának alapvető fontosságát. A papi jelenlét garanciát jelentett arra, hogy a püspöki kar határozatait és a mindenkori hercegprímás kívánásait az AC-központ, az ordinárius útmutatását pedig az egyházmegyei AC szervezet teljesíti. A papi dominancia másik oka a protestantizmus magyarországi jelenléte lehetett. A püspökök ugyanis féltek attól, hogy a világi hívek a protestánsokéhoz hasonló beleszólást kívánnak majd a helyi egyházközségek életébe, sőt magasabb szinten is. Márpedig az ilyen jellegű autonómiatörekvéseket a katolikus egyház hierarchikus jellegével összeegyeztethetetlennek tartották. Gond volt az is, hogy a világiaktól önkéntes munkát csak egy bizonyos mértékig lehetett elvárni. A papi fizetés pedig elégtelen lett volna egy családfenntartó világi számára. Végül nem lehet említés nélkül hagyni, hogy a Horthy-korszakban az egyházi vezetés azért sem tartotta annyira fontosnak a világiak bekapcsolását, mert ennek nem látta szükségét az államhatalom együttműködő magatartása miatt. Csak a nyilas és a kommunista veszély ébreszti rá őket arra, hogy a világiak bevonására nagyobb szükség van.

9. Az AC értékelésékor nem lehet elfeledkezni arról a központi szerepről, amelyet a Horthy-korszak második felében és különösen 1945 és 1948 között töltött be a Magyar Katolikus Egyház életében. Az AC országos központjának szerepe számos püspökkari döntés előkészítésében és végrehajtásában vitathatatlan: részben ellátta az akkor még nem létező püspökkari titkárság feladatait. Az AC neve összeforrt a XX. századi katolicizmus legnagyobb szabású eseményével, az 1938-as eucharisztikus világkongresszussal, amely az egyszerű hívek tömegei számára jelentett életre szóló élményt.

IV. KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

- Az Actio Catholica és a politika (Vigilia 2000/4. 275-279.)
- A Katolikus Szülők Vallásos Szövetsége és az iskolaharc 1945–1948-ban (Tanulmányok a XIX–XX. századi történelemből, ELTE BTK, Budapest 2001. 165–174.)
- Az Actio Catholica karitatív tevékenysége 1945–1948-ban (Válogatott tanulmányok, szerk.: Karczub Gyula, Faludi Akadémia, Budapest, 2002. 43–60.)
- A magyar Actio Catholica tevékenysége 1945–1948-ban (Múltunk 2003/1. 79–126.)
- Az Actio Catholica megalakulása Magyarországon (Kút 2003/2. 15–27.)
- Az Actio Catholica és a sajtó (Kút 2003/3–4. 190–200.)
- Az Actio Catholica és a nemzetiszocializmus (megjelenés alatt)